

Abstracts

**Det norske 1700-tallsselskaps
konferanse, 29.-31.2025**

Janne Helene Arnesen: 1700-tallets barnemote: Små voksne?

I historieskrivning presenteres barn gjerne som små voksne, i antrekk som imiterte de voksnes. I dette konferanseinnlegget ønsker jeg å pirke litt i denne fremstillingen. Det er sant at barnas primæroppgave var å bli voksne som fylte sin plass i samfunnet og livsordenen. Men innenfor dette har det også eksistert idéer om hva barndom er, og hva barneklær er.

En ting er at spedbarnsstadiet og barndommen legger noen praktiske føringer for klesdrakten. En annen ting er at annen halvdel av 1700-tallet domineres av Jean-Jacques Rousseaus tanker om barndom og utviklingen av individet. Men klær og mote har til alle tider også fungert som en markør for hvem som er hvem, og hvilken rolle personen har i samfunnet. Det har vært et poeng å indikere barnets alder; om enn ikke som et individ, så i hvert fall som representant for sin alder og sin stand.

Spørsmålet er dermed kanskje snarere: Er det utelukkende små voksne vi ser på? Og er det mulig for oss i dag å lese de kodene som er lagt inn i 1700-tallets barnedrakter, og hva de spesifikke detaljene var ment å fortelle samtiden?

Bilder fra Arnesens (venstre) og Birkelis (høyre) abstracts

Anne Eriksen: Alder, nåde og ”Gienvordigheder». Gerhard Treschows Danske Jubel-lærere, 1753

Ifølge Norsk historisk leksikon er en jubellærer en "geistlig som har vært i embete i minst 50 år". Ordet «har sammenheng med jubelår, høytidsår som ifølge 3. Mosebok 25,8 ff. skulle feires hvert 50. år." Kun en diskret kildeanvisning forteller om en annen bakgrunn som i stor grad gjør jubellærerne til en langt nyere «invented tradition». Den første som brukte begrepet i dansk-norsk sammenheng var Gerhard Treschow i Danske Jubel-Lærere fra 1753, inspirert av noe eldre tyske utgivelser.

Treschows verk var en samling korte biografier over den danske kirkens prester som var blitt velsignet med et langt liv i embetet. Den guddommelige nåden som dermed var blit vist, gjaldt nok den enkelte «jubel-lærer», men var først og fremst et nådestegn til den lutherske kirken i kongeriket Danmark, hevdet Treschow. Jubellærerne selv var bare eksempler. Problemet var bare at slett ikke alle var eksemplariske. De lange livene kunne være temmelig fulle av trøbbel, ulykker, krangler og andre «gienvordigheter». I innlegget vil jeg undersøke hvordan Treschow behandlet denne spenningen mellom levde liv, guddommelig nåde og oppbyggelig fortelling.

Håkon Evju: Enevelde, meritokrati og offentlighet: Debatten om Esaias Fleischers *Levnedsbeskrivelse* (1785)

I august 1785 avskjediget den nye dansk-norske regjeringen den nidkjære og aspirerende amtmannen over Korsør og Antvorskov, Esaias Fleischer (1732-1804), etter fire år i stillingen. Fleischer hadde mistet sine beskyttere etter statskuppet i 1784, men bestemte seg for ikke å gå stille i dørene. Han benyttet seg av den nye trykkefriheten og publiserte kort tid etter, samme år, en slags selvbiografi som åpenbart var ment å fremheve hans meritter og sette regjeringens beslutning i et dårlig lys. Ettersom avskjedigelsen formelt var bestemt av kongen, var en slik fremgangsmåte problematisk, og det oppsto raskt debatt i pressen.

I mitt innlegg vil jeg analysere denne diskusjonen og Fleischers forsvarsskrift med henblikk på hva disse kildene kan si om synet på hvem som har autoritet til å avgjøre spørsmål om meritter, fortjeneste og ære. Hvilken hadde rolle hadde offentligheten i slike prosesser i et enevelde? Hvilket rom var det for embetsmenn til å appellere ansettelse og avsettelse til «publikums domstol»?

Niels Josva Balling: Fossile længsler i Norge: nye og gamle vidensressourcer i dansk-norske brændselsdebatter, ca. 1750-1800.

I anden halvdel af 1700-tallet var det et tilbagevendende forehavende for såvel den dansk-norske statsmagt som adskillige af periodens videnskabelige og økonomiske selskaber dels at udnytte kendte stenkulsforekomster på Færøerne og Bornholm og dels at opdage nye. Således var der, som Håkon Evju for nyligt har påpeget, i 1700-tallets politisk-økonomiske skovbrugslitteratur en udtalt forhåbning om at finde stenkul i Norge. Disse forhåbninger blev til dels næret af forfatterernes bekymringer for afskovning og uansvarligt skovbrug, men forfatterne trak også på et vekslende repertoire af vidensressourcer, som de mobiliserede til fordel for disse spekulationer.

Selvom drømmen om norske stenkul aldrig blev til virkelighed, giver den tilbagevendende diskussion af emnet og andre relaterede spørgsmål om brændselsforsyningen i Norge et indblik i nogle af de forskydninger, der skete i de epistemiske praksisser, som periodens politisk-økonomiske litteratur var indlejret i. Gennem nedslag i henholdsvis 1750-60'ernes og 1790'ernes brændselsdiskussioner søger dette indlæg således at indkredse, hvordan politisk-økonomiske forfattere i løbet af 1700-tallet begyndte at mobilisere nye vidensressourcer og belyse, hvilke implikationer dette havde for deres tænkning og praksis.

Helene Engnes Birkeli: Menneskets aldre i St Croix og (re)produksjonen av slavesamfunnet i Danmark-Norge

Gravert i kobber på papir er et ovalt landskap som rammer inn tittelen «Charte over den Danske Oe St Croix i America... udgivet i Aaret 1799». Tittelen i seg selv er som projisert på et lerret, og til venstre for tittelen, er en figurgruppe bestående av en kvinne og to små barn. Det ene spedbarnet holder hun mot brystet sitt, mens hun selv ser opp slik at ansiktet hennes står skarpt i profil mot lerretet i bakgrunnen.

Dette landskapet rammer inn Peter Lotharius Oxholms kart over kronkolonien i 1700-tallets Danmark-Norge som produserte sukker til stor berikelse for eneveldet. Produsert kun få år etter den juridiske opphevelsen av slavehandelen (1792) for bruk av både plantasjeeiere, kolonialister og administrasjonen i København, var kartet formulert som et økonomisk og ideologisk forsvar av slavekolonien. Forestillinger om barndom og aldring fremstilles videre i kartusjen som strukturert av vold og flettet inn med det produktive landskapet i en nærmest sirkulær bevegelse med klokkeretningen. I dette innlegget leser jeg dette bildet sammen med andre samtidige bilder av sjangeren «Menneskets aldre», samt historiske- og primærkilder om kolonien, for å kaste lys over den koloniale konstruksjonen av aldring i Danmark-Norge.

Anne Fiskvik og Egil Bakka: Å lære dans i 1700-tallets Norge

Danseundervisning i Norge har hatt lange tradisjoner og har stort sett fulgt europeisk mønster, med en dansemester som underviser. Det er skrevet endel om hvordan danseundervisning for voksne foregikk i Norge.

I dette innlegget vil danseforskerne Egil Bakka og Anne Fiskvik sette søkelys på barn og ungdom og deres danseopplæring. Innleggene vil gjøre rede for hva vi vet om hvordan undervisningen foregikk, hvor den foregikk og med hvem. I tillegg vil innlegget diskutere den rollen danseopplæringen hadde for barn og ungdom for deres sosialisering inn i samfunnet. Innlegget vil også diskutere hvordan danseundervisningen eventuelt kan knytte seg til helsemessige aspekt i datidens samfunn. Prosjektet knytter seg til to større prosjekter (og vil presentere ny forskning fra disse); et europeisk bokprosjekt om *Dance and Sociability* og det pågående prosjektet *Dans, bevegelse og helse* ved NTNU.

Peter Hatlebakk: Om gamle bøker og unge politiske svermere. Robert Molesworths *An Account of Denmark in the year 1692* og de norske patriotene, 1770-1800.

Den kjente reiseberetningen til Robert Molesworth gjorde Danmark-Norge til en politisk-teoretisk modell på et land som vendte ryggen mot den nordiske folkefriheten og en lang parlamentarisk tradisjon, og innførte et ‘despotisk,’ ‘orientalsk’ enevelde og skapte en middelmådig, slapp og tafatt folkekarakter. Molesworths bok har fått oppmerksomhet som en av de viktigste internasjonale kritikkene av det dansk-norske eneveldet som avkrevde umiddelbare historikersvar i 1690-årene.

I mitt innlegg vil jeg ta utgangspunkt i forskning som aktualiserer An Account of Denmark in the year 1692 som en sentral kilde til den republikanske tradisjonen i Storbritannia, i USA og i Frankrike også i revolusjonstiden på slutten av 1700-tallet. Samtidig gav norske forfattere som Carl Deichman, Claus Fasting og Jacob Neumann omtale av og innføringer i Molesworths reiseberetning i perioden 1770-1800, mens boken kom i nye opplag på svensk, engelsk og fransk i samme periode. Var Molesworth en kilde til en republikansk kritikk av helstaten også her hjemme? Det reiser spørsmålet om mulige republikanske tolkninger også i den eldre omtalen av Molesworth i den dansk-norske offentligheten, særlig i Dannemarks og Norges Geistlige og Verdslige Staat, som ble henvist til av den norske republikaneren Falsen i 1815. Hvorfor tok Holberg til motmæle på ‘modersmålet’ mot en fremmedspråklig kritikk av helstaten – og hvor overbevisende var egentlig hans argumentasjon? Får vi her et glimt av Holberg, republikaneren? Av Holberg, Norgespatrioten?

Susann Holmberg: Utbredelse og følger av venerisk syke barn i Norge

I 1756 ble det veneriske sykehus i Christiania etablert i respons til en epidemi som herjet spesielt på Østlandet. Mens sykehusene som behandlet pasienter rammet av venerisk sykdom (kjønnssykdom) andre steder i det tidlig moderne Europa hadde tilsynelatende få barn innlagt, utgjorde barn en betydelig andel av pasientene i Christiania. Sykdommens kobling til sex var veletablert, og da sex var en voksen aktivitet måtte det veneriske barnet forklares. Kan den høye andel av veneriske barn ha virket inn på forståelse av sykdommen og si noe om ideer om voksne og barn i 1700-tallets Norge?

Med utgangspunkt i kildemateriale fra det veneriske sykehus og danskspråklige medisinerbøker vil jeg forsøke å besvare dette spørsmålet. Jeg vil argumentere for at den tilsynelatende store utbredelsen av veneriske barn i Norge kan ha påvirket synet på sykdommen i seg selv. Ideen om det uskyldige barnet kan ha bidratt til å myke opp forestillingen om sykdommen som smittet gjennom sex.

Erlend Hovland: I begynnelsen var melodien. Om Rousseau og Berlioz

Hector Berlioz (1803-1869) har kontinuerlig utfordret og provosert den gode smak, musikkens kunnskapsfelt og analyse (jf. ‘Berlioz-problemet’). Snur vi perspektivet og prøver å forklare Berlioz ut fra 1700-tallets musikksyn, så får problemet en åpenbar forklaring. Jean-Jacques Rousseaus bidrag til musikkoppslagene i Ensyklopedien (i 1748) ble opptakten til noen av 1700-tallets største estetiske og epistemologiske stridstemaer, dratt mellom sivilisasjonskritikk og framskrittstro. På musikkens område dominerer «Buffoniststriden» hvor Rousseau står mot Jean-Philippe Rameau, Italiensk opera mot fransk ‘tragédie lyrique’, melodi mot harmoni.

Der Rameau og hans meningsfeller beveger musikken inn i natur(vitenskap), kompleksitet, systemer og modenhet, går Rousseau mot enkelhet, naturlighet, mytisk opphav og ungdommelighet. Det som gir musikken liv og ‘affektivitet’ er ifølge Rousseau melodien. På 1800-tallet ble ‘harmonien’ trygt etablert som musikkens grunnfjell. Rousseau og hans melodibegrep ble raskt omgjort til en musikkhistorisk anekdote. Men nyanser har gått tapt. I dette innlegget vil jeg presentere en begrephistorisk undersøkelse av ‘melodi’ fra 1750 til 1800. Når støyen fra buffonistene har lagt seg, forsetter 1700-tallet en nyansert og (for oss) fremmed diskusjon av hva som legges i begrepet ‘melodi’. Det er dette historiske begrepet som kan forklare Berlioz men også en helt annen estetisk varhet.

Margaret Aasness Knudtzon: Økt vareimport og forbrukerhamskiftet i andre halvdel av 1700-tallet

Parallelt med samtidens litterære "Querelle des anciens et des modernes" pågikk det en tilsvarende diskusjon om økt forbruk var av det gode. Koloniseringen og globaliseringen økte forbruket av mange kolonivarer. Jeg har studert det økte forbruket på 1700-tallet i Norge med utgangspunkt i vareimporten registrert i de digitaliserte varelistene til tollistene. Jeg har tidligere vist hvor betydelig fargeimporten var, og at fargeimporten økte i form av to kromatiske revolusjoner i andre halvdel av 1700-tallet. Importen av mange kolonivarer økte også på midten av 1700-tallet. Mens importen av de klassiske kolonivarene (kaffe, te, sukker, sjokolade, ris, pepper og tobakk) økte videre utover århundret, var det mange andre kolonivarer som ikke hadde en tilsvarende ytterligere økt import.

Importøkningen av kornprodukter og andre matvarer viste også et mer heterogent bilde, sannsynligvis bestemt av egenproduksjon. Importen av bomull og ull økte mer enn befolkningsveksten skulle tilsi, mens luksusforordninger og pris kan ha lagt en demper på silkeimporten. Bruken av det som kan oppfattes som luksusvarer var ikke bare bestemt av pris, men også av popularitet og handelsreguleringer. Den økte vareimporten av mange forbruksvarer viser at det skjedde et markant forbrukerhamskifte i andre halvdel av 1700-tallet. Dette forbrukerhamskiftet kan betegne starten på forbrukersamfunnet i Norge.

Ellen Krefting: Heitmanns åndelige hav

I 1730 ble *Besværende Søe-Mænds Søde Siæle-Roe Eller Aandelige Lyst-Hauge* utgitt anonymt i København. Forfatteren var 66 år gamle Johan Heitmann som nettopp hadde flyttet fra Kristiania til København for å tjene som kaptein for Kongelige Danske Asiatiske Compagnie. Heitmann hadde da bak seg en lang karriere som sjømann, los, selvlært naturforsker og ikke minst kartograf. Utgivelsen i 1730 regnes som en andaktsbok for sjømenn, og den kom i over 20 opplag, det siste så sent som i 1876. "Sjymain'n" som den ble kalt, var i bruk blant Lofotfiskere til langt inn på 1900-tallet. Full av salmer, bønner og bibelvers tilpasset sjømannslivet har boken fått en viss oppmerksomhet blant kirkehistorikere, i tillegg til interessen enkelte lokalhistorikere har viet Heitmanns liv og levnet.

I mitt innlegg vil jeg imidlertid løfte fram den innledende delen av "Sjymain'n" som beskriver og diskuterer havets betydning og sjøfartens begrunnelse mer allment. Hva kjennetegner det havrommet og havmiljøet som kommer til uttrykk her? Hvordan relaterer denne teksten til de maritime kunnskapene og kunnskapspraksisene som Heitmann ellers bidro så aktivt til i Norge i første del av 1700-tallet?.

Jakob Maliks: Friheten, befolkningsveksten og lovgivningen: Biopolitikk i Generalprokurør Henrik Stampes Erklæringer 1753-1769.

I den økonomisk-politiske debatten 1750-1769, kom befolkningsspørsmålet til å innta en sentral plass. En viktig grunn til dette var at vekst i befolkningen av mange aktører innen det rådende kameralistiske økonomisk paradigmet, ble knyttet til både økonomisk vekst og en generell styrking av staten. Med den gradvise fremveksten av moderne vitenskaper som demografi, biologi og økonomi, endres oppfatningene av hva som påvirker befolkningsutviklingen.

Mellom de ukonsoliderte vitenskapene, den offentlige diskursen om folkeformerelsen og lovgivningen, etableres et nytt felt for biopolitikk. I dette feltet tilskrives kjønn, forplantning og befolkning funksjonelle egenskaper som gjøres til gjenstand for styring, men hvor gjenstanden også definerer grenser for enevoldsmakten. I foredraget vil jeg, med avsett i Michel Foucaults begrep biopolitikk, diskutere forholdet mellom befolkningsdebatten 1755-1763, lovgivningen og statsstyringen, i lys av forestillinger om frihet, forplantning og befolkning.

Arendse Wenzel Måge: På sporet af den spildte tid: Dovenskabens transformationer i Danmark-Norges politisk-økonomiske debat

Dovenskab var et centralt tema i tidlig moderne politisk økonomi. Fra de engelske improvers til de tyske kameralister genlød frykten for ladhed og lediggang over hele Europa, men i forskningen er der viet forsvindende få undersøgelser dertil. Enkelte har forsøgt at udfolde 1700-tallets ”dovenskabsdiskurser” for at stryge århundredet mod hårene og få indblik i oplysningstidens modkultur, men ingen har endnu set nærmere på dovenskaben som selvstændigt begreb, der satte dagsordenen i den dominerende politisk-økonomiske debat.

Det vil jeg derfor i dette indlæg gøre et første, forsigtigt forsøg på med udgangspunkt i Danmark-Norge. Med teoretisk inspiration fra Reinhart Koselleck og empiriske nedslag hos forfattere som Otto Thott (1703-1785), J.H.G. von Justi (1717-1771) og Frederik Christopher Lütken (1698-1784) vil jeg kortlægge nogle af de forskellige måder dovenskab blev forstået og debatteret på og argumentere for, at det gik fra at blive set som et almenmenneskeligt til et klimatisk betinget og tidstypisk problem. Jeg vil med andre ord skitsere, hvordan dovenskab i 1700-tallets Danmark-Norge gik fra at blive debatteret som en dødssynd, der ligger dybt i menneskets natur, til et karaktertræk særligt udbredt højt mod nord og en tendens i nyere tider.

Fredrik Nilsen: Caroline av Ansbach mellom Leibniz og Newton. En ung kvinnes perspektiv på kalkulus-striden mellom aldrende menn

Striden mellom de to aldrende herrer, Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716) og Isaac Newton (1643-1727), om hvem av dem som oppfant kalkulus er vel etablert og diskutert i litteraturen. Mer ukjent er det imidlertid at en ung kvinne, Caroline av Ansbach (1683-1737), som senere ble dronning av Storbritannia og Irland, havnet midt mellom de to kamphanene. Leibniz hadde nemlig truffet og ført lange samtaler med Caroline, først i Berlin, deretter i Hannover, før hun flyttet til London og ble kronprinsesse av Wales.

I disse samtaler hadde han overbevist henne om sin filosofi. Før avreise lovet hun ham at hun skulle tale hans sak i møtet med engelskmennene, som hadde en lei tendens til å stille seg kritisk til hans ideer. Etter ankomst til Storbritannia, kom hun i nær kontakt med Samuel Clarke (1775-1829), en venn og forsvarer av Newton. I brevene Caroline skriver til Leibniz kan man tydelig merke en utvikling, der hun først forsvarer ham, før hun gradvis beveger seg mot Newton. Tesen min er at Caroline med denne utviklingen kan sies å innta den posisjonen som ettertiden har holdt som riktig, nemlig at Leibniz og Newton oppfant kalkulus omtrent samtidig og uavhengig av hverandre.

Sveinung Næss: Skandaløse syndere, åpenbar forargelse og offentlig uro: Forsøkene på å forbedre kirkens disiplin 1714–1767

I 1714 overleverte kapellanen Eiler Hagerup d.e. (1684–1743), på vegne av en gruppe pietistiske prester kalt «Syvstjernen», ti klager på den moralske tilstanden blant unge og gamle i Norge til styresmaktene i København. De advarte kongen mot at kirkens «nøkkelmakt» ble misbrukt. Kirkens bindenøkler var «nedgrave», og løsenøklerne ble brukt overalt, slik at kirken legitimerte synden: «Horeri har saa taget Overhaand, at Herrens Profeter med Graad hvert Øieblik maa frygte for Ild over dette Sodom».

Kritikken igangsatte både en intensivering av kirketukten, samt et byråkratisk apparat som de neste femti årene skulle avføde en lang rekke betenkninger om hvordan kirkens disiplin best kunne utøves, og som delvis endte med dens avskaffelse. I dette innlegget vil jeg med utgangspunkt i disse betenkningene undersøke hvordan geistligheten tenkte omkring synd, frelse og forargelse i Danmark-Norge. Hvordan ble disiplinen praktisert, kritisert og transformert i perioden?

Are Bøe Pedersen: Fra teologi til biologi. Nye og gamle vitenskapelige forsvar for slavehandel på 1700-tallet

I 1655 utkom Isaac la Peyrères (1596–1676) mest kjente og kontroversielle verk: Pre-adamitæ. Dette avfødte en teologisk tolkningstradisjon som festet seg ved muligheten for at det hadde eksistert mennesker utenfor Edens Hage, som da nødvendigvis ikke kunne være Adams etterkommere. Deler av 1. Mosebok fikk samme behandling: Både Kains merke og Hams forbannelse kunne, på hver sin måte, tolkes som at en del av menneskeslekten ble støtt ut av det adamittiske fellesskapet, og “merket” – for eksempel med svart hud. I praksis kunne man slik utdefinere hele grupper fra selve menneskebegrepet. Kristendommen forbød slaveri – men hva med de som stod utenfor Adams slekt?

Denne teologiske argumentasjonen ble i stor utstrekning brukt for å rettferdiggjøre transatlantisk slavehandel. På 1700-tallet ble den gradvis erstattet av en annen type vitenskapelig argumentasjon, i form av biologisk rasekonstruksjoner. Innlegget diskuterer hvordan forståelsen av rase på 1700-tallet skifter i tråd med de rådende epistemologiske omstendighetene, fra teologi til biologi, men hele tiden tjener det samme overordnede formålet: Å tilby en vitenskapsbasert, moralsk legitimering av slaveripraksisen.

Siv Rasmussen: Noaidekunst og lesekunst – samisk syn på gammel og ny kunnskap på 1700-tallet

1700-tallet er kjent som misjonstiden i samisk religions- og kirkehistorie i Norge. Misjonen hadde hovedkontor i Trondheim, men var underlagt det statlige Misjonskollegiet i København, opprettet for å drive misjon i koloniene. Alfabetisering ble en viktig del av misjonens arbeid, og en rekke skoler ble anlagt for samer fra Øst-Finnmark til Nord-Trøndelag. Hvordan tok samene imot denne nye kunnskapen – og stemmer det at dette var en fullstendig ny kunnskap? Hva hadde kjønn og alder å si for alfabetiseringen? Hvordan ble lesekunsten oppfattet fra et samisk perspektiv? Lesing og lesekunst hadde en dobbel betydning, men ble også betraktet som en konkurrent til noaidekunsten.

Noaidekunst kan defineres som den kompetansen noaidi tradisjonelt innehadde i samisk kultur, samt hvordan dette ble praktisert. Noaidi var den religiøse spesialisten, som hjalp til med kontakten med åndeverdenen. Blant de helt sentrale oppgavene var å sikre mattilgangen og å opprettholde liv og helse. Innlegget tar for seg forholdene i Tana og Varanger misjonsdistrikt, som utmerker seg både ved et omfattende kildemateriale og ved en ekstra lang misjonstid, da en lærer for samer ble ansatt der allerede i 1703, i tillegg til at distriktet ikke ble nedlagt før i 1808..

Julia Stina Skoglund: Theatre as Renewal: The Rise of Amateur Theatre in Sweden and Norway as a Catalyst for Cultural Change

The 18th century was a time of changes, also in the theatre. In Sweden, the Gustavian Era set an end to the Age of Liberty: The time between 1772-1809 was dominated first by king Gustav III, the “enlightened despot” who was an avid amateur performer himself, followed by king Gustav IV Adolf, who in his turn established a royal theatre monopoly in Sweden. This effectively limited public theatre, though it also allowed bourgeois amateur theatre societies to thrive. These societies helped shape the cultural landscape by fostering community engagement, cultural participation, and promoting gender equality. In Norway, the lack of a royal court theatre led to the founding of amateur theatre societies in cities like Arendal, Bergen, Kristiansand and Christiania. They became crucial to Norway's cultural life and played a formative role in the development of professional theatre.

This paper compares the evolution of amateur theatre in Sweden and Norway, arguing that, in both countries, these societies impacted the renewal and modernization of both theatre and broader society. I explore how amateur theatre societies contributed to societal change, particularly in terms of citizenship rights.

Tonje Haugland Sørensen: Å tenke med tømmer - kunst, trelast og overgangen fra gammel til ny skog på 1700-tallet.

I 1837 fullførte maleren Thomas Fearnley landskapsbildet *Labrofossen ved Kongsberg*. Verket har tradisjonelt blitt lest som emblematiske for en ny, romantisk tendens innen norsk kunst, og som et klassisk eksempel på den sentrale plassen landskap og estetisk opplevelse av natur har hatt som motiv i norsk billedkunst. I denne presentasjonen vil jeg derimot vektlegge en komplementær lesning av dette verket og den tidlige nasjonalromantikken. Ved å ta utgangspunkt i de store mengdene tømmer som finnes i bildet, og gjennom «å tenke med tømmer», vil det trekkes linjer fra Fearnleys nasjonalromantikk til tradisjonen med prospektbilder på slutten av 1700-tallet.

Verk som Erik Pauelsens *Sarpsfossen* (1789), C.A. Lorentzens *Sarpsfossen* (1790) og illustrasjonene til Kongereisen i 1733 vil danne utgangspunkt for å reflektere over sammenkoblingene mellom kunst, trelastproduksjon og forstvirksomhet i Norge. Et særlig fokus vil være på hvordan det på 1700-tallet ble innført av en ny type skog i Norge; plantasjeskogen. I motsetning til den naturskapte gammelskogen var plantasjeskogen menneskeskapt, og organisert etter ideene til den unge vitenskapen forstvirksomhet og dets idealer om, slik de så det, en bærekraftig skog.

Peder Valle: *Saa alle dage Lever vi*: Livsløpsallegori som dekor på norske 1700-tallsglass

Allegorien hadde en sentral plass i den europeiske 1700-tallskulturen. Alt fra lubne putti til hjelmkledte damer ble tolket og gjenkjent som symboler på kunnskap, visdom, kjærlighet, fruktbarhet og en rekke andre egenskaper, dyder og følelser. Dannelsesidealer og -kunnskaper fulgte kunstens, poesiens og mytologiens billedframstillinger, og allegorispråket lyktes gi konkret og gjenkjennelig form til abstrakte begreper og fenomener. Allegoriene var 1700-tallets «memes».

Et av mange steder hvor allegoriene dukker opp, er i gravert dekor på norskproduserte glass. Produksjonen av finere bordglass i Norge på 1700-tallet begynte ved Nøstetangen glassverk i 1741 og fortsatte på Hurdal fra 1779. Begge steder lages glasserier på 6, 12 eller 24 glass med gravert, ofte spesialbestilt dekor. En slik dekortype er livsløpsseriene, som dukker opp mot slutten av Nøstetangentiden og kjennes både fra mestergravøren H.G. Köhlers hånd og etterfølgeren Villas Vinter på Hurdal. I allegoriske bilder og innskrifter fremstilles livet fra vugge til grav; ungdom, sykdom og alderdom gis lett gjenkjennelige skikkelser.

Med livsløpsseriene kommer livssyklusen inn som motivkrets på 1700-tallets norske festbord, og smelter sammen med etablerte skåletradisjoner. I en tid hvor bordglass blir rimeligere og tilgjengelig for flere, men hvor de norske glassverkene fremdeles har monopol i Danmark-Norge, representerer livsløpsseriene en mangfoldiggjøring av allegorispråket – i bilder og ord, om liten og stor.

Morten Øveraas: Reformerte entreprenører mellom kapitalisme og patriotisme

I 1768 forfatta den aldrande John Moses ein detaljert instruks til to unge nevøar heime i England. Moses forklarte korleis dei, slik som han sjølv, skulle lukkast som handelsmenn i Noreg. Instruksjonen kastar lys over eit større fenomen på 1700-talet: Staten gav privilegium til reformerte kristne for at desse kunne drive med handel og entreprenørskap innanfor kongeriket.

Samstundes argumenterte norske patriotar, slik som amtmannen Even Hammer, for at lokalbefolkninga skulle fornye dei «ældgamle» dygdene og dermed arbeide for fedrelandets beste. Framlegget presenterer og drøftar spenningar mellom kommersiell og patriotisk tenking og praksis i andre halvdel av 1700-talet, og då med særleg blikk på korleis eldre og yngre aktørar vurderte det politisk-økonomiske handlingsrommet omkring dei.

Vigdis Berland Øystese: Ingeborg Grytten. Fram frå skuggane

Ingeborg Grytten levde heile sitt korte liv i Holmedal i Sunnfjord. Ho gav ut ei rekkje andaktssongar i samlinga Kors-Frugt/ Kaars-Frugt som fekk si godkjenning til trykken i 1701 og vart utgitt i 1713. Boka kom ut på nytt fleire gonger, og så seint som i 1846. Det er uvisst om Ingeborg opplevde å halda boka si i handa, dødsåret hennar er ukjent. Ho var fødd i 1668 og hennar litterære føredøme har vore diktarane frå 1600-talet, ikkje minst Thomas Kingo og Dorothea Engelbretsdatter. Men somme har peika på at forfattarskapet hennar også peikar framover mot pietismens diktning som først for alvor braut fram i Danmark-Noreg på 1700-talet.

Det er ikkje mange som har arbeidd med forfattarskapet til Ingeborg Grytten, og det som er skrive om henne og tekstane hennar, legg stor vekt på at ho var alvorleg sjuk. Ein reknar med at ho hadde lepra; Sunnfjord var eitt av dei områda i Noreg som var hardast råka av spedalske-sykja. Tekstane hennar er prega av tyngda av sjukdomskrossen. Men eg ønskjer å visa at det er meir ved både Ingeborg Grytten og forfattarskapet hennar enn det som gjeld sjukdomen og det isolerte tilveret i Holmedal.

Abstract ventes:

Knut Ove Eliassen: Barn til sjøs på 1700-tallet. Litteraturen og de yngste sjømenn
Anne Beate Maurseth

Bilder tilhørende
Valles abstract